

ספר רשומה

א.

ביאור על תשובת רבנו האי גאון משל אחד ממשלי שועלים

מח"ס 1234567

יום ד' תצוה ד' לע'

לידידי חביבי המשכיל התלמודי כמריה א' ני"ו יחי' לברכה ס'

אל יפלא בעיני ידידי על איחור מכתבי כי עדיין לא שבת ^{מח"ס 1234567}
לאיתני, גם מכשר השניים גם מעג' שיש לנו מרוב השקר השורר ^{אוצר החכמה}
בעולם בערה גם בבני תורה הרחוקים ממוסר קא קא. כמה יש
לנו לתת תודה בכל יום מלב עמוק על שנפל חלקינו בנעימים
להכנס מעט בעסק המוסר המחיה חיי כל חי, ממש ממות לחיים, כי
בלי מוסר ימותו אצל האדם רנשי אדם באשר הוא אדם, מפקח עיני
סכלים ומכ"ש עיני חכמים, והיא מפתח החכמה ממש כאשר אדבר.

ראשית אניד לידידי חביבי, כי הנדיל עלי חסדו, במרחתו
להעתיק לי מילי דחסידותא דרב". ויען כי קשה לי עתה

א) ח"ל שם (סי' קצח): "אילן מילי דחסידותא דהוי נהוג בהון רב,
ובתרי' לא יכילו כולהון שמעי לאחוזקי בהון. וכל חד מנהון אחזיקו בחדא
מנהון: חד: דלא הוי מסגי ד' אמות בקומה זקופה, ונהיג רב יהודה
אחרי'. שנית: דלא הוי מסגי ד' אמות בגילוי ראש, ונהיג רב הונא אחרי'.
שלישית: דקיים ג' סעודות כל ימי' בשבת, ונהיג ר"ג אחרי'. רביעית
וחמישית: דלא הי' מביט לצדדין ואפי' לפני', דאמר שימי וכו' [מנחות
קי ע"א וברש"י שם בפ"י הב'] אלמלא עד דשמע קלי לא ידע, ונהגו
רב יוסף ורב ששת אחרי', ולא יכלו לעמוד בה עד שסימו את עיניהם. שישית:
כד הוה עייל לבי מדרשא הי מקיף ולא הוי פסע ועייל קמי רבנן דלא מטרח
ציבורא, ונהגו ר' זעירא ואב"י אחרי'. שביעית: דלא הוה אכיל בסעודת הרשות
משום חלב דם וגיד הנשה (בפירוש "איי היס" על שו"ת הגאונים הזה
פ"י הדבר). שמינית: דכל דקפיד עלי' אזיל איהו לגבי' ומפייס, ונהיג רב
זוטרא ברי' דריג אחרי'. תשיעית: שהי' רגיל בתפילין ונהיג ר"ש אחרי'.
עשירית: שהי' קולו ערב והי' רגיל לירד לפני התבה ולהיות מתורגמן לרבו

הכתיבה ל"א, ע"כ אקצר במקום שיש להאריך. הנה מי לא
יבין כי כל האמוראים הי' נזהרים בכל הני מילי, ובפרט
בהסתכלות מחוץ לד"א, אלא שכל גבורותי של רב הי', שלא
חסר בכל ימי חייו אף פעם א' מהם, כענין שאמרו (ברכות
סג, ב): "כל הקורא ק"ש ופעם א' לא קרא דומה בעיני'
כמו שלא קרא מעולם", פי' זה השכר הגדול שלא חסר לעולם
אף בפעם א' — הפסיד. וכ"כ הי' גדול זאת בעיני' עד
שסימו את עיניהם בשביל זאת. הרי מבואר מה שאנו אומרים
"**אם חומה היא**" (שה"ש ח, ט) — פי' שלא יחסר אף פעם אחת; זה
הוא שבח של כנסת ישראל וזהי מעלת בריסמכא.

זאת לא זאת, הגדיל חסדו במדתו הטובה, ליהנות לי מהאי
גאון קדישא רב האי גאון ז"ל. נכר מתוך דברי' שהי' בעל מוסר
נשגב. לראות שלא יקרא חכם רק בעל מוסר עם חכמתו, "**לדעת
חכמה ומוסר**" (משלי א, ב) יחד דוקא.

והנה היותר חכם, אם גם ירא הוא בטבעו, אך לא בלמוד השכל
ודעת, כענין שנאמר (דברים ד, י): "אשר ילמדון ליראה אותי כל
הימים וגו' ואת בניהם ילמדון" וקאי על רישא דקרא "ואשמיעם
את דברי אשר ילמדון" והנה הם ראו גדולתו ית' פנים בפנים,
ולמה להם "אשר ילמדון ליראה", אלא ודאי כי גם דור
מקבלי התורה עין בעין, אחרי קבלת התורה — צריכים ג"כ
להתלמד עפ"י המראה הנורא שראו במתן תורה, ולאט לאט
יקנו קנין טבעי בהיראה המושכלת להם — בעמל ויגיעה.
"**לא יגעת ומצאת אל תאמין**" (מגילה ו, ב) פי' כי היראה
הנודעת להם בחר סיני, היא נמצאת להם כמציאה, אבל
בלא יגיעה ולכן אל תאמין כי קנו היראה לעולם כי בלא יגיעה,
הוא רק ידיעה ולא קני' משא"כ אם אח"כ "ילמדון" ביגיעה בהשכלה
העמוקה, ולהשיב אל הלב היראה המושכלת המיוגעת הזאת, אז דוקא
נקנית לאדם יראת שמים בטבע, ושליו היא לעד. ולכן "ואת בניהם

ולכל מי שצריך ולקיים מה שנא' (משלי ג, ט) "כבד את ה' מהונך"
ונהיג ר' חייא בר אדא אחרי', דקאמרינן — ר' חייא בר אדא בר אחתיה
דבר קפרא הוא, והי' קולו ערב כשפורס על שמע ויורד לפני התיבה, אמר
אהניי לבוראך ממה דאהניך הדא דכתיב כבד את ד' מהונך".

למדון" ג"כ ע"י יגיעה הנ"ל. וזהו "וידעת היום והשבות אל לבבך" (דברים ד, לט). וזהו "ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה'" (ירמיה ה, כד). וכענין שאנו רואים לפעמים עומד אדם על כל צרה שלא תבא ולבו כדונג ימס, ולשעה קלה — כאלו לא ראה מעולם, והיינו, כי ה' בלא "יגיעה" אלא "מציאה מצא", ואל תאמין כי מצא — כנ"ל, וזה כפתור ופרח אצלי.^א

יצא לנו מזה כי גם יראה המקובלת, צריכה להיות מושכלת. ראו נא יושבי הארץ הדברים הרמים האלה, ונתכונן בינה בהם. והנה תהלה מצאתי תוספתא מסייעני, אך מרוב חביבותה אני חס עדיין להודיע מקומה בקודש, וכאשר ישתרשו בנו אלה הדברים אז נראה בל"נ. והסוד הלזה נחסר למתנגדי המוסר, ע"כ חלקם לא נפל בנעימים, מי יתן ויאיר להם האור הגדול הלזה.

אשתומם על רוממות רבינו האי גאון קדישא ג"כ במוסר.^א

והנה הארי ה' לו יראה, כמו שאמר "אני מתירא כו'" ועכ"ז, יען כי אינה מושכלת לכן נתפתה במשענת קנה רצון של השועל

(ב) ע"ע במאמר "אגרא דשמעתתא סברא" שביאר עוד בענין זה, וז"ל בתור"ד שם: בלי מחשבה בהתבוננות השכלי כאילו עומד הדבר נגד עיניו בחוש, אינו חשוב ידיעה!... ומה אם דור דעה, דור המדבר, וגם ראו בחוש, זירום הכתוב, אם ירצו שיעשו הדברים רושם בקרבם, יתרגלו להתבונן תמיד במה שראו בחוש פרטי הדברים, ומזה יעשו הקשים שכליים על יכולתו ית' ועל השגחתו ית', ואז "וידעתם וגו'" ובל"ז נחשב בשעת ראייה כהתפעלות ואח"כ יתבטל ההרגש, כמו מי שחלה והתמרמר בתשובה, ואח"כ הבריא וישוב לכסלה ח"ו, יען כי לא הוביל החוש אל השכל כנ"ל (חכמה ומוסר ח"א עמ' שצח).

(ג) וז"ל רב האי גאון (הובא בתשובות הגאונים סי' יג): "וכן ה' מושלים: מעשה בשועל שבא עלי' ארי לאכלו, א"ל השועל מה יש בידי להשביעך, אבל אני מראה אותך אדם שמן שאתה טורף ושבע ממנו, והיה שם גומץ מכוסה ואדם יושב מאחרי', כיון שראה הארי אמר לשועל, הריני מתירא מתפלתו של זה שלא תכשילני, א"ל שועל אי אתה מתירא ממנו, ולא בנך, ובן בנך יגיעו הענין, עכשיו תשבע רעבונך, ועד בן בנך זמן הרבה. נתפתה הארי וקפץ על הגומץ ונפל שם, בא לו שועל ועלד על שפת הגומץ מציץ עלי' וא"ל הארי הלא אמרת לי שאין הפורענות באה עליך אלא בן בנך נתפס בה, א"ל השועל כבר יש עון על אבי אביך שאתה נתפס בה, א"ל הארי (ירמיה לא, כח): אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהנה? א"ל שועל ולמה לא חשבתה כן מתחלה. וכמה מיני מוסר יש במשל הזה."

תתב כתבי הסבא ותלמידיו מקלם מתקופות שנות

לסמוך עלי'. והנה הארי הוא מלך בחיות, ומהסתם יש לו דעת לכלכל משפטים במשפט, וכמו שאמר אח"כ "אבות יאכלו בוסר כר", הרי זאת לו למושכל ראשון ועכ"ז, בשביל ספק יותר בשר גם השוחד המעט הלזה, יעור עיני החכם שהתחכם אח"כ ביושר. ואנה ברח ממנו המושכל האמתי הלזה מקודם, בהכרח כי מעט הרבוי בבשר בתקותו המסופקת, דחפה השכלתו במסגר, למען לא תשלום עלי' להפקיר תקות ספקות מעט הבשר. ומה יאמר האדם אשר תאותו יותר חזקה, כידוע בספרי חכמה — ובפרט בכחור, ובפרט בתאות יותר גדולות, והרבה הרבה יותר בכמות ובאיכות. היש קץ כמה ידחפו שכל האדם במסגר עולם ר"ל, וזהו שבקש דהמע"ה (תהלים קמב, ח) "הוציאה ממסגר נפשי" ומי לא יבין ולא יחמה ככנור לבו, כי עיקר החכמה תלויה בשבירת התאות וחסדת הממון העושקת מהאדם כל נתח טוב.

והיותר גלוי מזה, תמורת ההפכים הנמצא באנשי בעלי תאוה וחסדה — מעצמו לזולתו: מה שכרגע הקודם התיר לעצמו, ברגע השני לזולתו אסר בשתי ידיים בלי שם על לב, וכרגע, מה שקירב לעצמו בשתי ידיים, ברגע אחרת דחף מזולתו בשתי רגלים, וכ"ז נראה בכל עידן ועידן בפשטות גם בלומדי תורה אך בלא מוסר, והאם חכם יתקרי? וכ"ז למד רבינו האי גאון קדישא מהמשל הנ"ל וכתב בלשונו הזהב שפתים יושק: "וכמה וכמה מיני מוסר יש במשל הזה", עכ"ל רבינו האי גאון.

והנה עוד יש להתבונן, כמה וכמה תסכל התאוה לאדם היותר חכם. ארי מלך בחיות ולא הבין לחשוד את הפקח השועל, פן לטובת עצמו הוא דורש, ולא חקר ג"כ מאין לו הדרוש הזה, לבד זרותו, הרי פתי יאמין לכל דבר. וכן אנו רואים שאוהב כבוד ימכר לעבד לחונפים, ולא ישים לב כשועל הלזה שחנף הארי להפילו בגומץ ואח"כ הלך לראות בקלקלתו. ולכן יפה אמר שהמע"ה בחכמתו: "לדעת חכמה" וכתנאי — "ומוסר", בשניהם יחד יתקרי חכם. וכמה יאומת הענין שכתבנו מדור מקבלי התורה, שעכ"ז הצריכם הכתוב להשיג היראה, אשר עיניהם ראו ושמעו, להתבונן בהם דוקא ע"י למוד לאט לאט, ואז תהי' היראה קנוי בלבם; עאככו"כ דברים שלא ראתם עיני האדם, שכר ועונש הבא, אשר חייבה המשנה

מתקופות שונות כתבי הסבא ותלמידיו מקלם

(אבות ב, א): "והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה". ומי לא יבין עפ"י הנ"ל, לבד שלא יהי' לו קני' בלב, אף ידיעה לא יהי' לו כלל בהפסד מצוה.

יזכור נא כבוד חביבי מה שאמרנו, — כמו "תפסת מועט תפסת", ה"ה בזה. לא נוכל לומר הוי מחשב פעם אחת, הרי אנו רואים שאינו כלום, וע"כ תפסת מרובה, ולא ידענו כמה מרובה, ע"כ בלי שיעור, רק בכל ימי חייו צריך לחשוב זאת ועכשיו עפ"י הנ"ל הרי מבואר בעליל. וגם מה שאמרו (יבמות קט, ב): "לעולם יראה דין עצמו כאלו חרב מונחת לו כו' וניהגם פתוחה לו מתחתיו", ואיך יראה הלא לא ראה ניהגם, וע"כ כנ"ל.

ואל יתעקש המתעקש שישמע זאת ויאמר, כי "אשר ילמדון ליראה אותי" (דברים ד, י) לא קאי על היראה רק ילמדון תורה, וע"י תורה ליראה אותי, הא בדותא היא, דא"כ למה להכתוב לסיים "כל הימים אשר הם חיים על האדמה", פשיטא כיון דהיא מצוה שאין הזמן גרמא אע"כ הכי קאמר, כל ימי חייו דוקא צריכין ללמוד, איך לקנות היראה ע"י השכלה דוקא, ביגיעה כנ"ל. הרי הדברים מבוארים למשכיל כמוהו אף גם לכל משכילים בעיון...

אם כי קשה לי הכתיבה ל"א ולכן אחרתי עד כה אף כי רצוני היה לכתוב לו בקצרה, כי הגדיל חסדו מאד בהעתקתו, אף גם לבעליו של הספר הקדוש תשובות הגאונים אני מחזיק טובה מאד. ישלם ד' שכרו משלם. אמנם חשבתי טוב יותר לחכות על ברצות האדון ב"ה לכתוב באריכות, ובזכותו זכיתי לכתוב המאמר הנ"ל "ביאור על תשובת רבינו האי גאון משל אחד ממשלי שועלים". ישלם ד' שכרו משלם כפעלו הטוב ויזכה לעלות מעלה באושר ועושר וישמח לבב ידידו.

ש"ז

המאמר הזה שכתבנו על הבאור, יקר מאד מאד, ולמען אהבתו אוסיף לו עוד דבר נפלא, וזה דוקא לכת"ר ולמשכילים כדומה לו.

זהו באור המשנה (אבות ד, כב): "לידע ולהודיע ולהודע" לא ידענו באור המשנה, אבל כך הוא. "לידע" פי ידיעת השכל היטב

תתד

1234567

אוצר החכמה

1234567

כתבי הסבא ותלמידיו מקלם מתקופות שונות

בהשכל ודעת, ואח"כ "להודיע" פי' אל כחות הנפש היינו אל הלב, כי הלב מביע הכחות, ואז "להנב" פי' אחר ההשבה אז דוקא יקרא ידיעה שלמה. נזכה ברוב רחמיו לידיעה שלמה ואז נדע כי חיים אנחנו.

יקירי א' גי'ו היום אור לעש"ק פקודי - ע' היום.

אמרתי לכתוב לידידי הערה א' מה שנתעוררתי מן מכתבי לכת"ר ביאור על המשל כו', מה זה חידוש אם נושא בעול שייך לקנין התורה (ע' אבות ו, ו) הלא פשוט הוא, אם דור המדבר שראו נפלאות גדולות ונוראות כמה שנים רצופות, עכ"ז בלא השכלתם לאט לאט בידיעת השכל, הרי זה מציאה ולא יגיעה, ולא יגעת ומצאת אל תאמין, אעכו"כ בנושא בעול עם חברו, אשר מעולם לא הי' לו אף ידיעה ברורה בזולתו, כי רחוקים אנחנו מ"ואהבת לרעך כמוך", מי לא יבין כי רק מה שמוטבע בו בטבע מעט להרגיש צער זולתו, ודאי ה"ז מציאה ולא יגיעה, ולא יגעת ומצאת אל תאמין. ואין לנו הרגש כלל בנושא בעול עם חברו רק ע"י יגיעות רבות, ע"י ציורי יסורי עצמו בכל הפרטים, ולהרגיל בהרגש זולתו תמיד, אז יכנס בשער נושא בעו"ח. וזה ממש יגיעת קנין התורה להקיף כל הפרטים והי' לאחדים בידו וד"ל. והנה כתב ברור למי שרוצה ליהנות זולתו, שייך ג"כ לנושא בע"ח וזה פשוט.

... הערנו מדוד הע"ה (תהלים לה, יג) "ואני בחלותם לבושי שק" פי' כדי שלא ישכח אף רגע, ואמרתי שידעתי בעצמי שגם אני איני יוצא ידי נושא בע"ח עם בני גי', אף שהוא בני יחידי ויקירי לא בשביל שהוא בני, אבל הוא ראוי לכך.

ואם אמרתי מה שת' מצאתי תוספתא מסייעני להביאור על המשל הנ"ל, — קשה לי להאריך, ומעזרתו מקודש נחכה בתוך כ"י

מאתי אוהבו מייקרו

ש"ז